

azaz a tudományosságot és a személyes látásmódot egyesítő sajátossága révén válhatnak tudományos szakszöveget meghaladó szuverén alkotássá. Az általa kutatott kérdéskör ugyanakkor nemcsak a vizsgált művek szerzősége, hanem egyetemessége, a törvényszerű jelenléti funkciója révén tartoznak egy „világirodalmi kontúr” által meghatározott területhez.

BENCE Erika

„TALÁLNI ÚGYSE FOGOM”

Szathmári István: *Kurdok a városban*. Novellák. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2000

„Istenem, hisz mindenki jött valahonnan. Még azok is, akik itt születtek. Csak jönnek, özönlnek. Mint akik tudják, miért. És persze, hogy tudják. A lány is, aki csak pénteken érkezik.”

A *Helyzetjelentés* idézett szövegrészlete a *Kurdok a városban* című új Szathmári-kötet mottója lehetne. Mindenki jött valahonnan, és még mindig fontos, hogy *ott* (ti. ahonnan jött) mi van, de a miért jött nem *ennyire* megválaszolható, mint a pénteki lány esetében. A kajüt-lét közérzetelemzése, vagyis a novella zárlata mindent imbolygóvá változtat. A tavasz és a konkrét utcanevek kapaszkodót és korlátot jelentenek.

Az encienciahiányból fakad az az írói attitűd, amely Szathmári István ötödik kötetének én-narratívumát meghatározza. A dantei hármast beosztás (az arányok persze változtak) egy új *Ecce homo* történet olvasatlehetőségét adja meg. Nietzsche önéletrajzi kötetének bevezetője a *tüli* perspektíváját emeli ki, Szathmári István szintén ezt az emlékező gondolkodást, a *Gedächtnis* lehetőségét választja. Az *Andok felé* kötet cím a „felé” mozgást sejtette, ez a kötet viszont a városban-létre reflektál. Az *Andok felé* és az *Álmok és életek* utazója megállapodást kereső „utassá” változott, a lírai én pedig egyre inkább epikus énné alakul át.

„A város az én ketreecem” – olvasható a kötet első novellájában (A város és a költő), az *Ez is egy nap volt* narrátora pedig az Állatkert büdös ketrecci között téblábol, majd a szűk szobát érzi ketrecszerűnek. A képzettársítás ontológiai szempontból válik fontossá.

A város, amellyel az egyén azonosulni szeretne, behatárolt tér, a rácsképzet kapcsolódik hozzá. A város nélkül és a város miatt nem megy semmi. A lehetőségek megrekednek, itt minden csak kezdődik. A város fogva tart. A városhatárok egymásba csúsznak. Szabadka, a Csikágó vagy a Diószeghy egyben van, vagy egyben nincs. A villamossal, régi motívumával (amelyet Szathmári fedezett fel) folytat párbeszédet az író-én: „Villamosom síneit fölszedték örökre. Hiába álmodom újra és újra. Írom meg csöngetését, kerekeinek hátborzongató sikolyát. A házak, épületek történetét, melyek nap mint nap látták, körülfojták. Mert nincsen már” (Ha kérdezed, milyen). A villamos tehát „hűséges” szabadkai villamos, ám az előző kötetek sfínkereső magatartása eltűnik, és a sínek eltűnése „örök”-re szól. A végpontból a *Csikágói blues* is elhalkult, sőt elhallgatott. Az időutazás a kamaszkor újrafelfedezését teszi lehetővé. A városnak (városoknak) magánmitológiája alakul ki, olyannyira, hogy az (önironikus) eposzírói fogásra is ráismer az olvasó. A tó állandó jelzőt kapott: *tejszínű* tó lett, a városháza *kereszt-csillag-kereszt* cseréje a szabadkai

mítosz középpontjába került. Mitizálódott a Triglav cukrászda, Mirko szabadkai könyvesboltja, a jegenye, a galagonya, viszont a próbababa már áthidalja a várostereket, a csoda pedig a Diószeghy utca lakóival kapcsolatban szintén felmerül. Az anya- és apamítosz folytatódik, a találkozások metamorfózist eredményeznek. A kérdések és reflexiók, az erotikus mozzanatok feldolgozása, az ironikus önmagyarázat és főként a novellák zárlatai és záró mondatai a tudatos demitizáló frófi törekvés hordozói. A túliból minden átértelmezhető és változtatható, átrajzolható, mint Bodor Ádám novellájában a gyermekkorban megszerzett kép, az *Eufrátesz Babilonnál*, amelyet az adott történelmi szituáció „rajzoltat” át, változtat meg.

Szathmári István novelláskötetének első „ciklusa” az adott háborús körülményekre reflektál, a városelhagyás történetvillanásait pergeti vissza, az illúzióvesztés cikázó élménytöredékeit rögzíti. Szirmai világa szólítja meg az én-elbeszélőt a már említett *Ha kérdezed, milyen* című novellában: „Én félni kezdtem akkor, mert nem tudtam, mi is az biztosan, hogy visznek el éjjel, és csöngögetnek, dörömbölnék az ajtón, ha egyenruhásokat láttam, a fal mellé húzódtam, közben egy volt szeretőm városa dőlt össze pár óra alatt. Nem tudtam, miért e bujkálás, és mit is kéne tenni, az iskolában, ahol dolgoztam, a falakra új képek, feliratok kerültek, a diákok másként szóltak hozzám, kollégáim szeméből nem néztem ki semmit, és futottam haza, hogy halljam a híreket, melyek csak még bizonytalanabbá tettek, mondtam neked, neked, akivel már kilenc éve éltem, mi lesz, igen, de te nem nagyon foglalkoztál velem, és maradt a szoba, a gürc. Szirmai világa. De nem sokáig. Mert lazítani *kell*ett, repülni nagyon, mint soha még. Feledni azt is, ami majd ezután jön.”

Az idézett részlet szinte filmszerűen sűríti az átváltozás pillanatát, ellenben most is a reflexió a lényegesebb: a Szirmai-evidencia és a prognózis, a még meg sem valósultak kötelező feledése, persze már az emlékező én nézőpontja nyilvánul meg.

„Nihil-prófétáló” szavak, mondta valami hasonlóról a Szent Orpheus breviáriumának töredékben maradt kötetében Szentkuthy Miklós. Csakhogy a másik városban minden másként alakul.

A Szathmári-kötet újat hozó „fejezete” az utolsó, a *Couleur locale*. A helyi színek eddig Szabadkához kötődtek, és ez most is megmarad, viszont a leltár bővül, az új helyi színek ismeretében átértelmeződik Szenteleky elmélete is. A szerző-ént a jelenlevő helyett a távoli, a hiányzó, az állandó helyett pedig a változó érdekli. Az átcsúszások szintén az azonosságkutatással függnek össze. A Diószeghy tetten érhető a vajszerű fény, és ez a városrész (az én számára város) olyan, mint a valamikor megismert Kertváros.

Kiemelkedik a novelláskötet egyik találkozás által ihletett novellája, *A Szép Ernő utca*. A műhelyitkókból talán annyi elárulható, hogy véletlenül kapta ezt a címet. Nem Tandorihoz kötődik, és nem is irodalmunk utcanév-címet kedvelő hagyományához (például Majtényi, Tolnai), hanem az 1999-es bombázás emlékéhez, ahhoz a bizonyos szabadkai utcához, amely „sebet” kapott. A Szép Ernő utca meg a Varjasék összekapcsolása a megóvás mozzanatával kerül be az író-én „fantáziálásába”, és az olvasóban tudatosul a couleur locale funkciója: amit nem védünk, óvunk meg, az eltűnik, és ez az évszázad veszélyét jelent.

„Kurd” nézőpontból a helyi színek is másként láthatóak, ám a kurdság idegenséget és veszélyeztetettséget is jelent. Toldi Éva mutatott rá az *itthon* és az *otthon* szétvál

jelentésére, az otthont azonban az *ott* cserélte fel, de ez csak a tér- és időbeli távlatra utal, mert belül minden együtt van.

Szathmári István prózaritmusára ugyancsak felfigyelt a recepció. A körmondatok azonban az idők során változtak. A „gondolatfutamok” szerkesztése átalakult, Nadas Péter körmondataihoz hasonlóan a körmondat szinte „műfaji” rangot kapott. A párbeszédet (is) a körmondatok helyettesítik, hiszen az én-narrátor megértésstratégiája és reagálása lényegesebb. Tipikus „fordulat” például az „*így a lány*” megoldás, vagyis a megnyilatkozások interpretálása. A reflexió ironizálhatja, el is bizonytalaníthatja a kijelentéseket. Ugyanakkor az epikus én, a narrátor lép előtérbe, aki a történettöredékeket rövid, vágott mondatokban hozza be szövegébe. A történettöredékek idejét a napszakok és évszakok pontos megjelölése konkretizálja, az időhatárok és a mulandóság vonatkozásai kezdettől fogva jelen vannak Szathmári frói világában. A nyelvi rétegek tudatos keveredése, az angol nyelvű szövegfoszlányok, szavak alkalmazása az ironikus fró-én attitűdjét jelzik, az irodalmi nyelv értelmezése változik meg.

A kötet utolsó novellájában került be a díszdisznó parabolája, amelyet egy gyöngyház berakású késsel trancsíroztak szét. Pedig volt, aki nagyon szerette azt az állatot.

HÓZSA Éva

NŐ(K) NÉLKÜL

Darvasi László: *Szerezni egy nőt*. Háborús novellák. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2000

(1) „az élet mit sem ér, ha az ima és a föld között tékozló üresség ír regényt magának”.

A háborúban csak a hiány és az értelmetlenség szövi hálóját, melybe a sors által irányított áldozatok (mi emberek!) esnek, s a zsákmányát leső halál eszi meg őket. Darvasi könyve, a *Szerezni egy nőt* erről szól. Vagyis, az értelmezhetőség szempontjából állít(hat)om, hogy ez is egy lehetséges „bejárat” (R. Barthes) a szövegbe. Ezt szuggerálja a megadott alcím is: háborús novellák. De ezt erősíti a szöveg (az elmegyógyintézet), melynek minden szereplőjét/lakóját defektus jellemzi („Imre Portinkó a családja elvesztése óta árul, de soha, senkinek nem adott el.”). Nincs olyan szöveg hely, amely az értelmet sugallná. Ebben a könyvben minden „értelmetlen”. Még az író is szkeptikus: „Én sem értem magamat, s főként nem értem azokat a történeteket, melyeket a háborúval kapcsolatban (. . .) elmondtam.” Azért, mert a háborút sem lehet érteni.

„Nem dicsekvésképpen mondom, de a mi földünk olyan, hogy gyakorta találunk rajta emberi maradványokat, hullákat vagy gondtalanul elhagyott testrészeket.” A millió sem sugároz reményt. Ezen a tájon a háború neveli az embert. Ezért képes gyermeket, idős embert vagy saját apját (is) megölni. Ez a létközeg csak az abnormális tetteknek és a deformált egyéneknek a szülőanyja. Ezáltal felmenti lakóját a gondolkodás és a felelősség alól. Sőt, megkönnyíti az életet: „Csupán annyit kér az embertől, vegyen részt benne. A háború azt kéri, legyél az alkalmazottja, és aki úgy dönt, hogy hajlandó lövészárokban aludni, azoknak a szerencséseknék leegyszerűsödik minden, szerelem, halál (. . .)”. Az ember elveszti identitását, egy a sok közül. Felcserélhető, behelyettesíthető – csak áldozat. A háború kiöli az érzéseket. Szerelem, hűség csak torz formában kap helyet. De a gyűlölet virágzik: az ember lelkének felét „a gyűlölet fonta be, mint pókháló, és képtelen e gyűlölet